

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Навчально-науковий юридичний інститут

Кафедра конституційного, міжнародного та адміністративного права

РОЗВАДОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

методичні вказівки для семінарських (практичних) занять студентів
першого курсу денної форми навчання (спеціальність 081 «Право »)
Галузь знань 08 Право.

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради Юридичного інституту Карпатського національного університету ім. В. Стефаника (протокол № 1 від 25 серпня 2025 року

Рецензенти:

Сворак С. Д. доктор юридичних наук, професор, кафедри навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету ім. В. Стефаника.

Кернякевич-Танасійчук Ю. В., доктор юридичних наук, професор кафедри судочинства навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету ім. В. Стефаника.

Розвадовський В. І. Конституційне право України. Методичні вказівки для семінарських (практичних) занять студентів 1 курсу денної форми навчання (спеціальність 081 «Право») Володимир Іванович Розвадовський. – Івано-Франківськ: юнавчально-науковий юридичний інститут Карпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2024 – 49 с.

Методичні вказівки розроблені на основі навчального плану навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету ім. В. Стефаника і призначені для підготовки студентів 1 курсу до семінарських (практичних) занять із дисципліни «Конституційне право України», здачі екзаменів. У методичних вказівках викладені завдання до семінарських і практичних занять з дисципліни «Конституційне право України», які включають короткі методичні рекомендації, що полегшать підготовку до занять, переліки питань, які виносяться на обговорення на заняттях, практичних завдань; теми та переліки контрольних запитань до них, які виносяться на самостійне вивчення студентів і будуть включені в питання поточного контролю. По більшій частині тем семінарських занять запропоновані кросворди, задачі, реферати, про що студенти доповідають під кінець кожного заняття. До кожної теми поданий перелік літератури, до якого включена монографічна література та інші наукові джерела по темі, а також перелік нормативно-правових актів.

Методичні вказівки призначені для студентів, аспірантів, викладачів.

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка	4
2. Семінарські та практичні заняття.....	8
Тема. Конституційне право України – провідна галузь.....	8
Тема. Конституційне право як наука і навчальна дисципліна.....	10
Тема. Джерела конституційного права.....	13
Тема. Конституційно-правові відносини.....	16
Тема. Конституційно-правова відповідальність.....	19
Тема. Конституція – основний закон.....	24
Тема. Загальні засади конституційного ладу України.....	29
Тема. Загальні засади конституційного статусу людини і громадянина.....	33
Тема. Громадянство України, правовий статус громадянства.....	36
Тема. Правовий статус іноземців, біженців та осіб без громадянства	40
Тема. Основні права, свободи і обов'язки людини та громадянина.....	44
Тема. Конституційно-правове регулювання безпосередньої демократії в Україні. Вибори в Україні.....	47
Тема. Конституційні основи референдумів в Україні.....	51
Тема. Правовий статус політичних партій, громадських організацій та конституційні засади громадянського суспільства в Україні.....	57

Пояснювальна записка.

Після Революції гідності, конституційних реформ в правовій системі України підвищується роль конституційного права. Тому вивчення та засвоєння дисципліни «Конституційне право України» є невід'ємною складовою частиною підготовки майбутніх правознавців. Таке положення випливає з того, що предмет конституційне право України є провідною фундамента-льною галуззю в системі національного права України. Ця провідна роль визначається насамперед тим, що Конституція України має найвищу юридичну силу і всі закони та піднормативні акти приймаються на основі Конституції України й повинні відповідати їй. Беззаперечним є той факт, що норми Конституції України є нормами прямої дії. А тому звернення до судових інстанцій за захистом конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Відповідно в цьому відношенні конституційне право України, як навча-льний курс є вихідною дисципліною щодо вивчення інших галузей наці-онального права України.

Навчальна дисципліна передбачає опанування певним інструментарієм науки конституційного права України, вивчення конкретних державних інститутів та систем права, розкриття основних закономірностей процесу державно-правового розвитку.

Варто відмітити, що особлива увага звертається на вивчення основних засад конституційного ладу України, конституційно-правового статусу людини і громадянина, а також конституційно-правових основ організації та здійснення державної влади і органів місцевого самоврядування в Україні.

Навчальна дисципліна конституційного права України передбачає модульно-рейтингове навчання. Ця технологія дає змогу сконцентрувати пізнавальну, розвиваючу діяльність студента на певних логічно завершених частинах теоретичних знань і практичних умінь, з урахуванням більшої кількості чинників визначати рівень його успішності.

Відповідно до навчального плану юридичного інституту дисципліна «Конституційне право України» включає лекції, семінарські заняття та самостійну роботу студентів.

Семінарські заняття є однією із найважливіших форм навчально-виховної роботи вони дають можливість студентам значно розширити і поглибити опанування цієї дисципліни шляхом опрацювання додаткової літератури та законодавчих нормативно-правових актів. Отже, семінарські заняття проводяться з метою сприяння ефективному засвоєнню студентами курсу конституційного права України, виробці у студентів вміння користуватися

спеціальною юридичною літературою, законами та іншими нормативно-правовими актами, вироблення навичок аналітичного підходу до прийняття рішень з конкретних правових ситуацій, здійснення контролю за рівнем знань студентів.

Дані методичні вказівки покликані допомогти студентам в процесі вивчення дисципліни конституційне право України. В них включена тематика та зміст семінарських і практичних занять, теми самостійних завдань, сформульована анотація, методичні поради до її вивчення, які коротко визначають зміст теми, націлюють на вибір правильного підходу до аналізу теми, акцентують на проблемних моментах, вказують на вироблення схеми підготовки питань. Окрім того, до тем семінарських завдань подається перелік основної та додаткової літератури, ознайомлення з якою забезпечить глибший теоретичний аналіз відповідних питань, а також вичерпний перелік нормативно-правових актів, які служать законодавчою основою регулювання даного виду відносин.

На семінарські заняття виносяться основні питання програмних тем навчального курсу. В ході підготовки до семінару студент повинен ознайомитися з планом семінарського заняття, прочитати конспект лекцій з теми семінару та відповідні розділи підручника, ознайомитись з рекомендованою літературою, опрацювати відповідний нормативно-правовий матеріал, який бажано законспектувати. Якщо планом семінарського заняття передбачено виконання практичного завдання, його обов'язково потрібно виконати письмово в зошиті з посиланням на конкретні статті відповідних законодавчих актів України. Питання курсу конституційне право України, які не виносяться на семінарські заняття, вивчаються студентами самостійно.

При підготовці до чергового семінарського заняття, студенту потрібно скласти детальний план або тези виступу, якими можна користуватися під час виступу. Під час виступу дуже важливо вміти посилатися на відповідні статті Конституції України, закони спираючись на теоретичні положення з теорії і практики конституціоналізму, організації і функціонування державної влади, місцевого самоврядування на існуючу практику забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, аналіз фактів, що характеризують конституційно-правові відносини в українській державі в цілому, а також в конкретних регіонах, областях, районах, містах, селах, робити узагальнення, висновки, вміти критично відноситись до положень, які даються в спеціальній та додатковій літературі.

Обговорення питань на семінарському занятті ведеться у формі вільної дискусії, тому кожен студент повинен уважно слухати доповіді і виступи всіх учасників семінару та зреалізувати право виступити з доповненням, або виправленням відповідей попередніх виступаючих – доповідачів.

За дорученням керівника семінару студентам можуть доручатись додаткові завдання у формі рефератів, а чи виконання самостійних завдань з тем які не були предметом розгляду на семінарах. У даному випадку форма контролю за виконанням таких завдань визначається керівником семінару. Якщо студент не підготувався до семінару, або пропустив його, такий студент повинен відпрацювати пропущену тему у викладача, який веде семінарські заняття, або у викладача, який читає лекції з цього курсу.

Варто звернути увагу на те, що дотримання викладених вище методичних рекомендацій сприятиме набуттю ґрунтовних знань з провідної галузі права «Конституційне право України», розширенню правового світогляду студентів, підвищенню їх професійного рівня.

У результаті проведення семінарських занять студенти повинні:

1) знати:

- поняття і предмет галузі конституційного права;
- місце та роль конституційного права в системі права України;
- методи Конституційного права України;
- історію конституційного розвитку України;
- основні етапи та напрямки новітньої конституційної реформи в Україні;
- Конституційне закріплення форми Української держави;
- поняття Конституційно-правової норми;
- поняття Конституційно-правових відносин;
- систему нормативних джерел галузі конституційного права України;
- систему галузі конституційного права;
- визначення конституції та її сутність;
- поняття конституційного ладу;
- структуру політичної системи України;
- статус української мови як державної мови;
- основи правового статусу людини і громадянина;
- конституційні права, свободи людини і громадянина;
- конституційні обов'язки людини і громадянина;
- інститути та форми демократії;
- конституційну систему органів державної влади України
- поняття територіального устрою держави.

2) вміти:

- аналізувати державно-правові явища і процеси, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між ними, виявляти їх тенденції, шляхи розвитку;
- правильно викладати свої думки про складні юридичні явища;
- виявляти тенденції розвитку держави і права в Україні;
- вірно застосовувати норми та принципи Конституційного права при виконанні службових обов'язків;

- використовувати набуті знання у своїй практичній діяльності;
- правильно формулювати юридичні поняття і категорії;
- приймаючи участь у процесі поширення правових знань серед населення формувати у громадян повагу до права і закону.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ.

Тема . Конституційне право України – провідна галузь національного права.

Студенти повинні уявити, що конституційне право слід розглядати в трьох аспектах: як галузь права в системі національного права, як науку і як навчальну дисципліну.

Особливу увагу при підготовці до семінару слід зосередити на визначеннях поняття і предмет конституційного права. Аналізуючи методи правового регулювання в конституційному праві потрібно зосередити увагу на імперативний та диспозитивний метод з наведенням конкретних прикладів.

В процесі підготовки теми конституційно-правові норми, варто розкрити їх структуру, зміст та класифікацію. Охарактеризувати конституційно-правові інститути.

Не маловажно засвоїти поняття системи галузі конституційного права. Місце конституційного права в системі національного права України. В процесі підготовки даної теми слід, насамперед, визначити, ознайомитись і проаналізувати конституційно-правові інститути, які саме об'єднують однотипні норми конституцій зарубіжних країн. На конкретних прикладах розкрити зміст методів правового регулювання конституцій закордонних держав.

При опрацюванні питання принципів конституційного права, зверніть увагу на загальні та спеціальні принципи.

Семінарське заняття № 1 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Ідея обмеження правління, як політико-правова доктрина.
2. Етапи розвитку українського конституціоналізму.
3. Поняття, предмет конституційного права України.
4. Ознаки галузі конституційного права України
5. Методи правового регулювання в конституційному праві України.
6. Система конституційного права України.
7. Ознаки галузі конституційного права України
8. Принципи конституційного права України

Теми для дискусій, або підготовки рефератів:

1. Яка відмінність між поняттями конституція та основний закон держави?
2. Яка відмінність між поняттями конституційне право та державне право?
3. Обґрунтуйте значення термінів етатистська держава та соціальна держава.

Контрольні запитання:

1. Які відносини регулює конституційне право України?
2. Дайте визначення конституційного права України як галузі права.
3. Чи можна стверджувати про наявність єдиного методу правового регулювання у конституційному праві?
4. Як проявляється імперативний метод у конституційному праві?
5. Проілюструйте структуру конституційного права України.
6. Що собою представляє система конституційного права України?

Практичні завдання.

1. На основі окремих статей Конституції України у своєму конспекті вкажіть, які найважливіші конституційно-правові методи правового регулювання вони встановлюють.
2. Наведіть приклади загальних та спеціальних принципів конституційного права з посиланням на статті Основного закону нашої держави. Дайте правову оцінку.

Нормативні акти та література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:
i. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII.
i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543-
i. XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>
4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради
i. УРСР від 24.08.1991 № 1427-XII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-XII.
i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
6. Конституційне право України : академічний курс у двох томах – т.1 /За ред. В. Ф. Погорілка. – К.; ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 544с.

7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч. посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.
9. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.
10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592
11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с
12. Конституційне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372

Тема. Конституційне право України як наука і навчальна дисципліна

Становлення України як суверенної правової держави потребує вивчення широкого кола державно-правових проблем з урахуванням вітчизняного державотворення та зарубіжного досвіду регулювання конституційно-правових відносин.

При підготовці до семінарського заняття слід визначити поняття і зміст джерел галузі конституційного права України. Види джерел конституційного права. Розкрити юридичну природу та ієрархію джерел галузі конституційного права.

Важливо проаналізувати системний та конкретно-соціологічний методи дослідження конституційного права.

При вивченні теми слід, охарактеризувати відомі студентам підручники з навчальної дисципліни «Конституційне право України», зазначивши їх переваги та недоліки.

Необхідно також розповісти про розвиток конституційно-правової науки і освіти юридичному інституті, Прикарпатського національного університету ім.. Василя Стефаника. Бажано зазначити та охарактеризувати

основні наукові та навчально-методичні видання викладачів кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права, юридичного інституту.

Семінарське заняття № 2 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Поняття, предмет і завдання науки конституційного права України.
2. Функції науки конституційного права України.
3. Метод та методологія науки конституційного права України.
4. Система науки Конституційного права України.
5. Конституційне право України як навчальна дисципліна.
6. Сучасні тенденції розвитку національної науки та навчальної дисципліни.

Теми для дискусій або написання рефератів.

1. Чи можна виділити серед функцій науки конституційного права основні?
2. Чи можна стверджувати, що у радянський період наука Конституційного права розвивалася?
3. Напрями розвитку науки конституційного права у перспективі.
4. Функції та методологія науки конституційного права.
5. Основні етапи розвитку науки державного та конституційного права в Україні.

Практичне завдання:

1. Підготуйте реферат на тему: «Загальна характеристика методів наукового дослідження»

Контрольні запитання:

1. В чому відмінність конституційного права як галузі права і як галузі юридичної науки?
2. Назвіть вчених-конституціоналістів радянського періоду, що зробили вкладу науку.
3. Назвіть українських вчених конституціоналістів.
4. Назвіть джерела науки конституційного права.
5. Чи можна ототожнювати джерела галузі і науки конституційного права?

6. Які першочергові завдання має виконувати наука конституційного права?

7. Дайте визначення поняття конституційне право України як навчальна дисципліна.

Нормативні акти та література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>
4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
6. Конституційне право України : академічний курс у двох томах – т.1 /За ред. В. Ф. Погорілка. – К.; ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 544с.
7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філянїна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч.посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.
9. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.
10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592
11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с

12. Конституційне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372

Додаткова література

1. Вчені-юристи України. Довідник. К.:1998.- 609 с. (с.39-46, 212-245).
2. Кутафин О.Е. Предмет конституционного права. - М.: Юристъ, 2001. - 444 с. (С.9- 42).
3. Сінькович О. В. Функції конституційного права як галузі права України: монографія. Київ. Видавництво Ліра-К, 2020, 462 с
4. Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. Філософські та методологічні проблеми права- 2016. № 1(11) с31-44

Тема: Джерела Конституційного права України.

Вивчаючи тему студентам необхідно визначити поняття і зміст джерел галузі конституційного права України. Види джерел конституційного права. Необхідно також уявити юридичну природу та ієрархію джерел галузі конституційного права.

При підготовці даної теми слід звернути увагу на міжнародні договори, які ратифіковані та являються частиною національного законодавства.

Слід звернути увагу на під нормативні акти локальної дії, звичай, особливо на декларації та акти парламенту України.

Студентам необхідно дослідити у чому полягає особливість правових актів референдуму як джерела конституційного права. Потрібно встановити їх співвідношення з Основним Законом та законами України.

При аналізі джерел конституційного права потрібно охарактеризувати такі джерела конституційного права, як нормативно-правовий договір, правовий прецедент, правовий звичай і традиція.

На прикладі Конституції України потрібно назвати статті що виражають гіпотезу, диспозицію та санкцію. Необхідно зробити порівняльний аналіз структури норм Конституції України та адміністративного, а чи цивільного права.

Питання для обговорення.

1. Поняття та ознаки джерел конституційного права України
2. Критерії класифікації джерел конституційного права України.
3. Загальна характеристика джерел конституційного права України.
4. Конституційний закон: поняття, види, характеристика.
5. Договір в системі джерел конституційного права України.
6. Міжнародний договір: природа та характер дії в національному законодавстві.
7. Імплементація джерел міжнародного права в конституційне право України.
8. Сучасні тенденції розвитку системи джерел конституційного права.

Теми для дискусій, або написання рефератів.

1. Чи вважаєте Ви, що Декларація про державний суверенітет України і Акт проголошення незалежності України є джерелами конституційного права України? Чи є він формою права?
2. Чому Конституцію визначають основним джерелом права?
3. Яке значення норм-принципів, норм-цілей у конституційному праві?
4. Обґрунтуйте тезу: „Конституційне право - право політичне”.

Контрольні запитання:

1. Назвіть приклади джерел Конституційного права України.
2. Назвіть особливості норм конституційного права України.

Нормативні акти та література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543-і.
XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>
4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>

6. Конституційне право України : академічний курс у двох томах – т.1 /За ред. В. Ф. Погорілка. – К.; ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 544с.
7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч.посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.
9. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.
10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592
11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с
12. Конституційне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372

Тема: Конституційно-правові відносини.

Конституційно-правові відносини в Україні визначені нормами суспільно-політичних відносин, які виникають змінюються або припиняються в наслідок поведінки відповідних суб'єктів.

Тому при підготовці до заняття слід розкрити зміст поняття та види конституційно-правових відносин. Слід детально проаналізувати суб'єкти конституційно-правових відносин та об'єкти конституційно-правових відносин. Немаловажних питанням даної теми є юридичні факти в конституційному праві. Важливо охарактеризувати основні критерії класифікації конституційних юридичних фактів. Конституційно-правова відповідальність.

Семінарське заняття №4 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Поняття і види конституційно-правових відносин.
2. Структура суб'єктів конституційно-правових відносин.
3. Загальна характеристика суб'єктів конституційно-правових відносин.
4. Загальна характеристика об'єктів конституційно-правових відносин.
5. Охарактеризуйте пріоритетні об'єкти конституційного права.
6. Юридичні факти в конституційному праві та кваліфікуючі щзнаки.

Контрольні запитання:

1. Охарактеризуйте склад конституційно-правових відносин.
2. Які ви знаєте суб'єкти конституційно-правових відносин?
3. Назвіть і класифікуйте основні об'єкти конституційно-правових відносин.
4. Запропонуйте власне визначення конституційної правосуб'єктності та охарактеризуйте її основні складові.
5. Як конституційно-правові відносини узгоджуються з іншими публічно-правовими відносинами?

Практичне завдання.

1. Законспекуйте статті Конституції України в яких називаються суб'єкти конституційно-правових відносин.
2. Законспекуйте статті Конституції України які встановлюють конституційно-правову відповідальність.
3. Підготуйте презентацію на тему «Конституційно-правові відносини».

Нормативні акти та література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>

4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
6. Конституційне право України : академічний курс у двох томах – т.1 /За ред. В. Ф. Погорілка. – К.; ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 544с.
7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філянїна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч.посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.
9. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.
10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592
11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с
12. Конституційне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372

Додаткова література:

1. Конституційні акти України 1917-1920. Невідомі конституції України. -Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. - 272с.
2. Святоцький О., Чушенко В. Питання теорії і практики конституціоналізму в Україні // Право України.-1998.-№2.
3. Тодика Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики: Монография.- Харьков: Факт, 2000. - 608 с.
4. Стецюк П. Конституція України як цінність, гарантія національної державності українського народу. Львів: Астролябія, 2004.- 31 с.

5. Корнєєв А. Створення Конституції України (етапи становлення) // Вісник Конституційного Суду України.-2005.-№3.-С.53-62.

Тема: Конституційно – правова відповідальність

Пріоритетним видом юридичної відповідальності у конституційному праві України є конституційно-правова відповідальність. На сьогодні конституційно-правова відповідальність сформувалася як інститут конституційного права та елемент системи гарантій конституційного права України.

При підготовці до цього семінару зверніть увагу на те що конституційно-правова відповідальність як і будь-яка інша юридична категорія потребує детермінації, визначення. Нині в конституційному праві не існує єдиного загальновизнаного визначення конституційно-правової відповідальності, що зумовлюється різницею в методологічних підходах щодо дослідження цього правового явища та відсутністю нормативно-правового визначення конституційно-правової відповідальності у чинному законодавстві.

Зверніть увагу на дуалістичність оцінки конституційно-правової відповідальності. Її традиційно прийнято розглядати в **позитивному** (проспективному, або заохочувальному) та **негативному** (ретроспективному, або охоронному) аспектах.

Визначення:

Негативна (ретроспективна) конституційно-правова відповідальність передбачає виникнення суспільних відносин, які є негативною реакцією з боку держави на вже вчинене конституційне правопорушення, та полягає в тому, що суб'єкт цього правопорушення зазнає визначеної санкціями особистої та майнової шкоди. Тобто в такому аспекті конституційно-правова відповідальність спрямовується в ретроспективному плані — конституційно-правова відповідальність як вид суспільних відносин виникає після іншого виду суспільних відносин — конституційного правопорушення і є реакцією держави на це правопорушення.

Під **позитивною** конституційно-правовою відповідальністю слід розуміти позитивне діяння суб'єкта конституційно-правових відносин, наслідки якого перевищують вимоги конституційно-правових приписів і заохочуються державою в межах і формах, передбачених чинним законодавством.

Одне з найбільш вдалих комплексних визначень поняття конституційно-правової відповідальності було запропоноване Л. Р. Наливайко. На її

думку, **конституційно-правова відповідальність** — це вид соціальної та юридичної відповідальності, який існує у сфері конституційно-правових відносин, передбачений нормами конституційного права, характеризується специфічним колом суб'єктів, механізмом реалізації та санкціями й полягає у примусовому застосуванні заходів впливу за протиправне діяння (ретроспективний аспект) та у відповідальному стані зобов'язаного суб'єкта (позитивний аспект), виступає найважливішою гарантією реалізації й захисту Конституції. Існують і інші визначення конституційно-правової відповідальності.

Особливу увагу потрібно звернути на те, що конституційно-правовій відповідальності властиві **загальні** та **особливі** ознаки, що визначають особливості її правової природи. Так, до

загальних ознак конституційно-правової відповідальності відносяться:

- конституційно-правова відповідальність є видом соціальної відповідальності;
- конституційно-правова відповідальність має позитивне (проспективне) і негативне (ретроспективне) значення;
- конституційно-правова відповідальність є наслідком конституційного делікту;
- конституційно-правова відповідальність є інститутом відповідної галузі права тощо.

До **особливих** ознак конституційно-правової відповідальності слід відносити ті кваліфікуючі особливості цього виду юридичної відповідальності, що вирізняють її від інших самостійних видів юридичної відповідальності:

- конституційно-правова відповідальність має конституюючий (системоутворюючий) характер, тобто конституційно-правова відповідальність визначає загальні принципи для інших видів юридичної відповідальності.
- конституційно-правова відповідальність через особливості предмета конституційно-правового регулювання має чітко виявлений політичний характер, оскільки відповідальність настає за порушення суспільних відносин, пов'язаних зі здійсненням влади в державі.
- конституційно-правова відповідальність передбачає конституційні санкції як міру юридичної відповідальності.
- специфічність підстав конституційно-правової відповідальності: підставою ретроспективної відповідальності є юридичний факт конституційного делікту, а проспективної — юридичний факт набуття статусу суб'єкта конституційно-правової відповідальності.

- особливе коло суб'єктів конституційно-правової відповідальності, що є вузьчим за коло суб'єктів конституційного права. Суб'єктами конституційно-правової відповідальності можуть бути виключно орган публічної влади або його посадова особа (об'єднання громадян, державні органи й органи місцевого самоврядування).
- конституційно-правова відповідальність є важливим елементом механізму правового захисту і охорони Конституції України та чинного конституційного законодавства.

Джерелами конституційно-правової відповідальності можуть бути підзаконні нормативно-правові акти. Це — правові приписи, що видаються суб'єктами, уповноваженими накладати конституційно-правові стягнення. Зміст цих приписів конкретизує конституційно-правові санкції. Зокрема, до таких підзаконних нормативних актів можна віднести рішення Центральної виборчої комісії про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму.

Семінарське заняття № 5 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття й функції конституційно-правової відповідальності.
2. Загальні та особливі ознаки конституційно-правової відповідальності.
3. Види конституційно-правової відповідальності
4. Підстави конституційно-правової відповідальності.
5. Поняття й склад конституційних правопорушень.
6. Санкції за конституційним правом

Контрольні питання:

1. Чим конституційно-правова відповідальність відрізняється від юридичної відповідальності в конституційному праві?
2. Що слід розуміти під конституційним деліктом і чим він відрізняється від інших правопорушень?
3. Які види юридичної відповідальності в конституційному праві Вам відомі? Розкрийте їх сутність і зміст.
4. Охарактеризуйте конституційно-правову відповідальність та її юридичні особливості

5. Розкрийте сутність і зміст інших видів публічно-правової відповідальності в конституційному праві України.

6. Що слід розуміти під конституційними санкціями?

7. Передумови становлення і особливості розвитку інституту конституційно-правової відповідальності.

8. Співвідношення конституційно-правової і політичної відповідальності як засобів відповідальності органів влади перед народом.

Практичне завдання.

1. Законспектуйте статті Конституції України які встановлюють конституційно-правову відповідальність.

2. Підготуйте реферат на тему: «Конституційний делікт – першооснова деліктних відносин».

3. Підготуйте презентацію на тему «Конституційно-правова відповідальність»

Нормативні акти та література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

URL:

i. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII.

i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>

3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543-

i. XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>

4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради

i. УРСР від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>

5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-XII.

i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>

6. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Нпвчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с

7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.

8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч. посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх

напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПП ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.

9. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.

10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592

11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с

12. Конституційне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372

Додаткова література.

1. Дашковська, О. Конституційна відповідальність : методологічні засади дослідження [Текст] / О. Дашковська // Вісник Національної академії правових наук України : Збірник наукових праць. – 2013. – №3. – С. 101 - 107.

2. Книш В. В. Теоретично-правові підходи до удосконалення інституту конституційно-правової відповідальності в Україні; монографія/ В.В.Книш ПВНЗ «Університет Короля Данила» - Івано-Франківськ; Супрун В.П., 2018 – 396с

Тема: Конституція - Основний Закон держави Україна.

Однією з найбільш шанованих суспільних цінностей сучасності є конституція. Тому для України Конституція України 28 червня 1996 року стала символом консолідації українського народу в розбудові країни як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Водночас Конституція України 1996 року є найважливішою категорією національного конституційного права, його серцевиною.

Студенти повинні з'ясувати що означає термін «конституція» та звідки він походить. Запропонувати власне визначення Конституції України і розкрити її основні юридичні ознаки. Порівняти категорії «Конституція України» та «Основний закон».

Окремого аналізу вимагають історичні витоки конституції в Україні та за кордоном. Особливо варто звернути увагу на значимості Конституції

гетьмана Пилипа Орлика для утвердження українського конституціоналізму й подальшої історії Конституції України.

При підготовці даної теми студенти повинні охарактеризувати основні етапи історії Конституції України. Сформулювати власну думку щодо особливості новітньої історії Основного Закону 2005-2012 років, особливо змісту рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20 – рп.

Опрацьовуючи дану тему студент повинен знати, що структура Конституції України відображає її внутрішню побудову й опосередковує її зміст, дає уявлення про основні питання, що підлягають конституційно-правовому регулюванню. Бажано дати належну оцінку Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 01 лютого 2011 року.

У процесі вивчення даної теми потрібно розуміти, що з прийняттям Конституції України у 1996 році конституційний процес не закінчується, а виходить на новий рівень. Необхідно навести приклади змін та доповнень до Конституції України протягом 1996 – 2012 років.

Вивчаючи тему необхідно з'ясувати основні критерії класифікації функцій Конституції України та проаналізувати 1) предмет правового регулювання Конституції України; 2) способи й засоби впливу Конституції України на суспільні відносини; 3) умови впливу Конституції України на суспільні відносини. Визначити перспективу юридичних та соціальних функцій Основного Закону.

Окрему увагу потрібно приділити юридичним механізмам правового захисту Конституції України. Визначити основні гарантії Конституції України.

Семінарське заняття № 6 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Передумови та причини виникнення конституції. Основні теорії конституції.

2. Поняття та суть конституції. Соціальна сутність конституції.

3. Ознаки та юридичні властивості (особливості) конституції держави.

4. Основні функції конституції.

5. Класифікація сучасних конституцій.

6. Зміст та структура Конституції України.

7. Реалізація Конституції України.

8. Конституційні закони.
9. Основні етапи розвитку української конституції.
10. Підготовка та прийняття Конституції України 1996 року: передумови, стадії.
11. Розвиток конституційного процесу після прийняття Конституції України 1996 р.
12. Поняття, система конституціоналізму. Проблеми становлення сучасного українського конституціоналізму.

Теми рефератів:

1. Порівняльна характеристика конституційних проектів: „Начерки Конституції Республіки" Григорія Андрузького(1850); „Вольний Союз - Вільна Спілка" Михайла Драгоманіва (1884); „Основний Закон Самостійної України Спілки народу українського" Миколи Міхновського (1905).
2. Конституційне законодавство Української Народної Республіки, Західно Української Народної Республіки; Карпатської України, та проект Конституції ЗУНР Станіслава Дністрянського.

Теми для дискусій.

1. Чи є конституція законом?
2. Чи потрібна конституція державі?
3. Чи є конституція Основним законом держави і суспільства.?
4. Чи притаманна Конституції України ідеологічна функція?.
5. Складіть алгоритм внесення змін до Конституції України.

Контрольні запитання:

1. Коли і за яких причин появляються конституції у сучасному розумінні?
2. В чому суть установчої влади?
3. Назвіть способи прийняття конституції. Чи можна говорити про певну а. ступінь легітимності конституції залежно від способу її прийняття?
4. В чому полягає основна суть конституції?
5. Що означає „соціальна сутність конституції"?
6. В чому проявляється політична функція конституції?
7. Що означає верховенство конституції?
8. Як Ви розумієте поняття „Конституція - Основний закон держави"?

9. Яке Ваше ставлення до проблеми „фактична" і „юридична" конституція?

10. Чи мають місце конституційні закони у теорії і практиці конституційного права України?

Практичне завдання.

1. У своєму конспекті опишіть структуру та основні положення Конституції України 1996 р. з Конституцією Української РСР 1978 р та зробіть відповідні висновки.

2. Законспектуйте ст.. 8 Основного Закону та сформулюйте власну думку щодо звернення особи до суду за захистом конституційних прав і свобод людини і громадянина. У яких випадках суд застосовує ст.. 8 Конституції України?

Нормативні акти та література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:
 - i. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-ХІІ.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543-
 - i. ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>
4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради
 - i. УРСР від 24.08.1991 № 1427-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-ХІІ.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
6. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч. посіб. для здобув. ступ.

бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.

9. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.

10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592

11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с

12. Конституційне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372

Додаткова література

1. Концепція нової Конституції України. // Відомості Верховної Ради України. - 1991.-№ 35.- С. 446.

2. Історія української Конституції. / Упорядн. А.Г.Слюсаренко, М. В.Томенко. — К.: Право, 1997.

3. Конституційні акти України 1917-1920. Невідомі конституції України. Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. - 272с.

4. Корнеєв А. Створення Конституції України (етапи становлення) // Вісник Конституційного Суду України.-2005.-№3.-С.53-62.

5. Святоцький О., Чушенко В. Питання теорії і практики конституціоналізму в Україні // Право України.-1998.-№2.

6. Стецюк П. Конституція України як цінність, гарантія національної державності українського народу. Львів: Астролябія, 2004.- 31 с.

7. Тодька Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики: Монография.- Харьков: Факт, 2000. - 608 с.

8. Шаповал В.М. Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії // Право України, 1998.- С.25-29.

Тема: Загальні засади конституційного ладу України.

Беззаперечним є той факт, що конституційний лад на сьогоднішній день має вирішальне значення не тільки для утвердження в Україні

демократичної, соціальної, правової держави для гармонійного розвитку громадянського суспільства, а й формування сучасної правової системи України, яка зорієнтована на всебічне забезпечення прав особистості.

Вивчаючи дану тему, необхідно оволодіти наступними поняттями і категоріями: «суспільний устрій», «державний устрій», «політична система», «економічна система», «громадянське суспільство» і «конституційний лад». При цьому необхідно відзначити, що конституційне право регулює не весь конституційний лад, а лише його основи, закріплюючи основні принципи конституційного ладу.

Необхідно також перелічити й охарактеризувати принципи, що лежать в основі організації державної влади, принципи, що становлять основи взаємовідносин людини, громадянина і держави, принципи, на яких ґрунтуються основи організації громадянського суспільства.

Поняття конституційного ладу та його засад. Державний лад та його взаємозв'язок з конституційним ладом. Громадянське суспільство та його взаємозв'язок з державою.

Студенти повинні засвоїти основні принципи конституційного ладу України, гуманістичні засади конституційного ладу України. Не менш важливими є питання республіканської форма правління, унітарний державний устрій. Україна як конституційна держава. Важливо законспектувати економічні, політичні, соціальні та духовно-культурні засади конституційного ладу. Гарантії конституційного ладу України.

Семінарське заняття № 7 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Конституційний лад і його співвідношення з суспільним та державним ладом.
2. Загальні засади державного ладу України.
3. Принципи державного ладу України.
4. Конституційно-правовий механізм Української держави.
5. Основні функції Української держави.
6. Поняття і принципи суспільного ладу України.
7. Організаційна структура суспільного ладу України.
8. Гарантії конституційного ладу України.
9. Конституційні засади внутрішньої та зовнішньої політики України.

Контрольні запитання:

1. Наведіть принаймні три визначення конституційного ладу і проаналізуйте кожне з них.
2. Що означає поняття „мала конституція”?
3. Яка відмінність між поняттями „конституційний лад” і „засади конституційного ладу”?
4. В чому суть механізму противаг і стримувань?
5. Чи можна застосовувати принцип механізму ваг і стримувань щодо парламентського чи змішаної республіки?
6. Якими засобами забезпечується охорона конституційного ладу України?

Нормативні акти та література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>
4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
6. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Нпвчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філянїна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч.посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.
9. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.
10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592

11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с

12. Конституційне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372

Додаткова література.

1. Вовк Д. Проблеми визначення та дії принципу верховенства права в Україні // Право України. - 2003. - № 11.- С.127-130.

2. Гайворонський В. Яким має бути механізм впровадження принципу верховенства права//Право України.-2005.-№10.-С.114-118.

3. Шаповал В. Форма держави в конституційному праві // Вісник Конституційного Суду України. - 2003. - № 2.- С.47- 58; № 3. - С.65 - 80.

4. Шаповал В. Основні характеристики конституційного права // Вісник Конституційного Суду України. - 2003. - № 6. - С.60-70.

5. Яковюк І. Соціальна держава: до визначення поняття. // Вісник Академії правових наук України. - Харків, 2003.- № 2(33)-3(34).- С.213-224.

Тема: Загальні засади конституційного статусу людини і громадянина.

У системі конституційного права України як галузі права особливе місце належить інституту основ правового статусу особи, сутність якого викладено в розділі 2 Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» У нормах цього розділу розкриваються основоположний принцип конституційного ладу України, згідно з яким права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а встановлення і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Насамперед студенти починають підготовку даної теми з визначення поняття конституційно-правового статусу особи в Україні. Принципи правового статусу людини і громадянина в Україні. Права людини і основні права

громадян. Правовий статус національних меншин в Україні. Правовий статус закордонних українців.

Необхідно також з'ясувати, чому на сучасному етапі так багато уваги в більшості країн світу та міжнародних відносинах приділяється правам людини, охарактеризувати основні міжнародні акти, що стосуються прав і свобод людини.

Слід зауважити, що в основі підготовки цього питання буде Закон України «Про громадянство України».

Семінарське заняття № 8 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Поняття та сутність правового положення особи в державі.
2. Особливості конституційно-правового статусу особи в Україні.
3. Принципи правового статусу особи в Україні.
4. Покоління прав людини.
5. Права індивіда і колективні права.
6. Класифікація прав і свобод людини та громадянина в Україні.
7. Правовий статус закордонних українців.
8. Міжнародно-правові стандарти прав людини.
9. Захист прав і свобод співвітчизників на окупованих територіях України.
10. Практика Конституційного Суду України по захисту прав й свобод людини і громадян.

Контрольні запитання:

1. Назвіть характерні риси сучасного конституційно-правового статусу особи в Україні.
2. Дайте характеристику принципів конституційно-правового статусу людини.
3. Індивідуальний та спеціальний статус особи в Україні.

Нормативні акти та література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:
 - i. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>

3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>
4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
6. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Нпвчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філянїна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч.посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.
9. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.
10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592
11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с
12. Конституційне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372

Додаткова література

1. Декларация прав человека и гражданина 1789. - В сб.: Конституции и законодательные акты буржуазных государств (XVII - XIX вв.). Сборник документов. - Москва.: Гос. изд-во юрид. лит., 1957.- С. 250-252.
2. Комментарий законодательства государств-участников СНГ о гражданстве. - М.: Юридическая литература: 1996.- 268с.

3. Лотюк О. Принципи громадянства України відповідно до Конституції України // Право України.-1998.-№ 7.-С.9-14.

Тема: Громадянство України. Правовий статус громадянства.

Зважаючи на значимість даної теми спочатку потрібно визначити поняття і зміст громадянства. Проаналізувати політико-правовий огляд становлення і розвитку інституту громадянства України. Належність до громадянства України і документи, що це підтверджують. Охарактеризувати принципи громадянства України та їх правове закріплення.

На конкретних прикладах вказати про підстави і порядок набуття громадянства України. Підстави і порядок припинення громадянства України.

Окреме питання стосується повноваження державних органів, які беруть участь у вирішенні питань громадянства України.

При підготовці даної теми слід опрацювати процедуру оскарження рішень з питань громадянства, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб.

Семінарське заняття № 9 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Загальна характеристика інституту громадянства.
2. Поняття, сутність та принципи громадянства України.
3. Підстави набуття громадянства України:
4. Підстави припинення громадянства України
5. Поновлення в громадянстві України.
6. Система та повноваження органів, які беруть участь у вирішенні питань громадянства України.
7. Оскарження рішень з питань громадянства, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб.

Контрольні запитання:

1. Назвіть всі підстави набуття громадянства України.
2. Що таке натуралізація?
3. Як реалізується принцип ґрунту у законодавстві України?
4. Назвіть конституційні принципи громадянства України.

5. Назвіть умови прийняття до громадянства України.
6. Хто має право набути громадянство України у спрощеному порядку?
7. В які органи за межами України можна звернутися з питань громадянства?
8. Чому в Україні існує єдине громадянство?
9. Чи може особа мати подвійне громадянство. Проаналізуйте п.1 ст.2 та п.2 ст. 9 Закону України , «Про громадянство України».

Практичне завдання.

1. Колишня громадянка Росії Марина в червні 2012 року приїхала в Україну, де протягом чотирьох років (з 2005 по 2009 р.р.) працювала інженером-програмістом у банку «Форум». У грудні 2011 року Марина вийшла заміж за українця. У 2012 році Марина звернулася в Україні до відповідної служби з проханням надати їй громадянство України. Однак заява Марини не була задоволена. У конспекті опишіть підстави з яких Марині відмовлено у набутті громадянства України. Чи можливо Марині отримати громадянство України при інших умовах.

2. Після смерті у 2012 році мами, батько виховує 16 річного сина - Івася. У 2012 році батько вийшов з громадянства України та переїхав на постійне місце проживання та роботу до родичів у Молдавію. Син – Івась залишився з бабусею в Україні для закінчення навчання в загальноосвітній школі 3 ступеня.

Письмово опишіть можливий варіант виходу Івася з громадянства України та набуття громадянства Молдови після закінчення навчання у школі.

Нормативні акти та література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:
 - i. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543-
 - i. XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>

4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради
 - i. УРСР від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-XII.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
6. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Нпвчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філянїна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч.посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.
9. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.
10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592
11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с
12. Конституційне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372

Додаткова література.

1. Декларация прав человека и гражданина 1789. - В сб.: Конституции и законодательные акты буржуазных государств (XVII - XIX вв.). Сборник документов. - Москва.: Гос. изд-во юрид. лит., 1957.- С. 250-252.
2. Комментарий законодательства государств-участников СНГ о гражданстве. - М.: Юридическая литература: 1996.- 268с.
3. Лотюк О. Принципи громадянства України відповідно до Конституції України // Право України.-1998.-№ 7.-С.9-14.

Тема: Правовий статус іноземців, біженців та осіб без громадянства.

Необхідно дослідити різницю у правовому статусі громадян та інших фізичних осіб, що постійно або тимчасово перебувають на території України, а також з'ясувати особливості статусу кожної основної категорії населення нашої держави: громадян, іноземців, осіб без громадянства, біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту

Семінарське заняття № 10 (2 год.)

Питання для обговорення

1. Конституційні засади правового статусу іноземців та апатридів.
2. Конституційно-правовий статус іноземних громадян та осіб без громадянства в Україні.
3. Конституційно-правовий статус біженців в Україні.
4. Конституційно-правовий статус іммігрантів в Україні.
5. Конституційно-правовий статус закордонних українців.
6. Відповідальність іноземців та осіб без громадянства.
7. Імміграція. Повноваження органів, що забезпечують виконання законодавства про імміграцію.

Контрольні питання:

1. Яким обсягом прав, свобод та обов'язків, за загальним правилом, володіють іноземці та апатриди?
2. Якими правовими актами можуть бути встановлені винятки щодо прав та свобод іноземців та апатридів?
3. У яких випадках можуть встановлюватися обмеження щодо реалізації прав та свобод іноземцями та апатридами?
4. Який орган державної влади вправі встановити обмеження щодо реалізації прав та свобод іноземцями та апатридами?
5. Що є умовою реалізації прав та свобод іноземцями та апатридами в Україні?
6. Що вважається законними підставами перебування іноземців та апатридів в Україні?
7. Назвіть документи, які підтверджують законність перебування іноземців та апатридів на території України.
8. Назвіть права та свободи, якими володіють іноземці та апатриди в Україні.

9. Назвіть підстави набуття статусу біженця.
10. Назвіть підстави втрати статусу біженців в Україні.
11. У чому полягають особливості конституційно-правового статусу біженців?
12. Хто в Україні вважається імігрантами?
13. Який документ підтверджує статус імігранта в Україні?
14. Що таке квота іміграції? Хто її встановлює?
15. Хто вважається закордонним українцем відповідно до українського законодавства?

Практичне завдання

1. На території одного з сіл Львівської області знайдена чорношкіра новонароджена дитина. Місце народження дитини, її батьки, зокрема їх громадянство невідомі. Яким чином вирішуватиметься питання її громадянства?

2. Після нелегального перетину кордону на територію України потрапила сім'я з двох осіб без громадянства. Вже на території України у них народилася дитина. Чи буде надано такій дитині громадянство України?

3. Громадянин Білорусії подав зобов'язання припинити іноземне громадянство та заяву про набуття громадянства України, пославшись при цьому на те, що він підчас Другої Світової Війни, народився на території Рейхскомісаріату Україна. Чи будуть наведені обставини підставами для реєстрації такої особи громадянином України за територіальним походженням? При підготовці відповіді візьміть до уваги конституційно-правовий статус УРСР.

4. Громадянин України за вчинене на шкоду суверенітету України шпигунство та надання іноземній державі допомоги в проведенні підривної діяльності проти України засуджений до позбавлення волі строком на 10 років. Однією з фракцій Львівської обласної ради направлено звернення до Президента України про позбавлення вказаної особи громадянства України. Як повинен вчинити Президент в такому випадку?

Нормативні акти та література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:
 - i. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543-
 - i. XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>
4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради
 - i. УРСР від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-XII.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
6. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Нпвчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч.посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.
9. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.
10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592
11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с
12. Конституціне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372

Додаткові джерела:

1. Закон України. Про громадянство України. // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 13. - Ст.3.
2. Закон України. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків // Офіційний вісник України.-2005.-№40.-Ст.2536.

3. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року.

4. Закон України «Про правовий статус біженців та осіб без які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8.07.2011 р.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 5 Закону України „Дро Уповноженого Верховної Ради України з прав людини”(справа про віковий ценз). - В кн.: Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997-2001. Кн. 2 / Відповід. редакц. канд..юрид.наук. П.Є.Євграфов. - К.:Юрінком Інтер, 2001.- С.66-69.

6. Закон Про імміграцію (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 41, ст.197)

Тема.: Основні права, свободи та обв'язки людини і громадянина в Україні.

Вивчаючи дану тему спочатку необхідно засвоїти поняття особистих (природних) прав і свобод людини в Україні. Студенту потрібно класифікувати види особистих прав і свобод людини в Україні. Політичні права і свободи громадян України та їх види. Юридичні гарантії політичних прав і свобод громадян України. По кожному виду перелічених вище прав бажано навести особисті приклади, що дасть можливість краще засвоїти цю тему семінарського заняття.

При вивченні цієї теми розкрийте зміст та характер економічних, соціальних й культурних прав і свобод людини та громадянина в Україні. Юридичні гарантії економічних, соціальних й культурних прав і свобод людини та громадянина в Україні. На конкретному прикладі розкрийте зміст ч. 4 ст. 41 Конституції України.

Вивчаючи право на безпечне для життя і здоров'я довкілля розкрийте зміст статті 16 Конституції України. Наведіть приклад діяльності або бездіяльності держави щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Сформууйте власну думку про факти страйків чорнобильців у останні роки.

Необхідно також розкрити питання конституційно-правового статусу іноземців, осіб без громадянства і біженців в Україні.

Студентам слід звернути увагу на питання щодо обмеження прав людини і громадянина. Про права людини та громадянина в умовах надзвичайного стану.

При аналізі основних прав і свобод людини та громадянина варто звернути увагу на гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина. Навести приклади з особистого життя в тому числі звернення до Європейського суду з прав людини.

На завершення підготовки цієї теми слід звернути увагу на обов'язки, як складову частину правового статусу особи. Класифікувати обов'язки людини і громадянина за відповідними критеріями. Опрацюйте ст. ст. 51; 53; 67; 68 Конституції України.

Семінарське заняття № 11 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Поняття, особливості основних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні.
2. Класифікація основних прав і свобод людини і громадянина.
3. Особисті права і свободи .
4. Політичні права і свободи.
5. Економічні, екологічні, культурні та інші права і свободи.
6. Обмеження прав людини і громадянина.
7. Гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина.
8. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.

Контрольні запитання:

1. Назвіть критерії класифікації прав і свобод людини і громадянина.
 2. Назвіть особисті права і свободи згідно з Конституцією України.
 3. Назвіть права людини і громадянина в умовах надзвичайного стану.
- Практичне завдання.

1. Законспекуйте та проаналізуйте положення ст.. 33 Конституції України і закон «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». Прокоментуйте порядок реєстрації місця проживання громадян України, який замінив «прописку і виписку» за Конституцією УРСР – 1978 року. Також потрібно з'ясувати в чому відмінність між «пропискою і випискою» в УРСР та «реєстрацією місця проживання в Україні».

2. Проаналізуйте положення ст..ст. 36; 37 Конституції України і Закону України «Про політичні партії в Україні» (від 5 квітня 2001 року)

щодо порядку утворення політичних партій їх діяльності і державного контролю за їх діяльністю та випадків заборони політичної партії.

Нормативні акти та література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:
 - i. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543-
 - i. XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>
4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради
 - i. УРСП від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-XII.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
6. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Нпвчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філянїна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч. посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.
9. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.
10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592
11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с

12. Конституційне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372

Додаткова література

1. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. - К., Наук. думка, 1992.
2. Васьковська О. До проблеми удосконалення законодавства про свободу мирних зборів // Право України.-2005.-№11.-С.89-90.
3. Соколенко Ю. Поняття культурних прав і свобод людини та громадянина // Право України. - 2005. - № 2. С.- 27-32.

Тема: Конституційно-правове регулювання безпосередньої демократії в Україні.

Конституція України вперше визнала не лише належність влади народу, тобто володіння політичною владою як його природне право мати владу, а і право реалізувати цю владу.

Надзвичайно важливою передумовою та визначальною ознакою демократичної, правової держави, якою Україну проголошено на конституційному рівні, є проведення періодичних, вільних виборів, сутність яких полягає в оновленні складу представницьких органів публічної влади та зміні виборчих посадових осіб на основі демократичних процедур.

Вивчаючи дану тему спочатку необхідно дати визначення поняття прямого народовладдя, а саме поняття виборів, виборчого права і виборчої системи. Бажано на конкретних прикладах довести, чим вибори відрізняються від призначення на посаду. Дати визначення поняття «вибори легітимують владу». Охарактеризувати основні форми безпосередньої демократії в Україні. Студент опрацьовуючи дану тему повинен дійти висновку що сутність безпосередньої демократії найповніше виявляється в її принципах як основних засадах її здійснення. Охарактеризувати принципи виборчого права та порівняти їх з міжнародними стандартами.

Особливу увагу потрібно зосередити на статусі виборців і чим він відрізняється від «виборчого корпусу». Детально охарактеризувати виборчий процес виходячи з вимог чинного законодавства, а саме станом на січень 2011 року. Потрібно детально проаналізувати стадії виборчого

процесу, відобразити владних суб'єктів які наділені правом призначення та проведення виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради АРК, Президента України та місцевих рад.

В завершенні вивчення цієї теми потрібно довести або заперечити легітимність результатів чергових виборів. Студенту необхідно знати при яких обставинах призначаються повторні вибори та повторне голосування.

Не менш важливим є питання гарантії виборчого права в Україні, а саме відповідальність осіб за порушення виборчого законодавства України.

Семінарське завдання № 12 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Поняття та правові засади виборів.
2. Загальна характеристика основних принципів виборів.
3. Види виборів та виборчих систем.
4. Суб'єкти виборчого процесу.
5. Обов'язки людини і громадянина в процесі виборів.
6. Виборчий процес в Україні.
7. Захист виборчих прав громадян України.
8. Виборчий кодекс загальна характеристика.

Контрольні запитання:

1. Назвіть форми безпосередньої демократії в Україні.
2. Особливості виборів Президента України.
3. Особливості виборів голів сільських, селищних та міських голів.
4. Перспективи прийняття виборчого кодексу в Україні

Практичне завдання.

1. У відповідності до Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 25.03.2004р. та зі змінами 7.07.2005 р. вибори народних депутатів України здійснювались на засадах пропорційної системи.

Опрацювавши згаданий закон зі конкретно вказаною датою змін, коротко опишіть результативність, а чи не результативність пропорційної системи виборів народних депутатів України.

2. У відповідності до Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 25.03.2004р. та зі змінами станом на 17.11.2011

року вибори народних депутатів України здійснюються на засадах змішаної системи.

У письмовій формі викладіть власну думку про ефективність змішаної системи виборів народних депутатів України. Бажано навести приклади з виборів народних депутатів України 28.10.2012 року.

Нормативні акти та література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:
 - i. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543-
 - i. XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>
4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради
 - i. УРСР від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-XII.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
6. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Нпвчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч.посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.
9. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.

10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592

11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с

12. Конституційне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372

Додаткова література.

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 63 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 43 Закону України , Про вибори народних депутатів України"(справа про виборчу квоту). - В кн.: Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2001-2002. Кн. 3 / Відповід. редакт. канд..юрид.наук. П.Є.Євграфов. - К.:Юрінком Інтер, 2002.- С.162-166.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту закону України „Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою" вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 76, 80, 90, 106 Конституції України). - В кн.: Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997-2001. Кн. 2 / Відповід. редакт. канд..юрид.наук. П.Є.Євграфов. - К.:Юрінком Інтер, 2001.- С.123-128.

Тема: Референдна демократія.

Батьківщиною референдумів традиційно вважається Швейцарія. Відповідно перший у світі референдум було проведено в 1439 році у швейцарському кантоні Берн.

Спочатку потрібно розкрити зміст поняття та види референдумів. Охарактеризувати референдну демократію, імперативний та консультативний референдум. Принципи і порядок проведення референдумів. Правові наслідки референдумів.

Особливу увагу слід звернути на референтний процес та його принципи. Охарактеризувати суб'єктів права ініціювання та підготовки всеукраїнського та місцевих референдумів в Україні.

Вивчаючи цю тему студент повинен добре засвоїти порядок зміни й скасування рішень, які прийняті на референдумі. Знати яка відповідальність наступає за порушення порядку проведення референдуму.

Семінарське завдання №13 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Основні форми безпосередньої демократії.
2. Поняття і види референдумів в Україні.
3. Предмети референдумів в Україні.
4. . Принципи референдумів в Україні.
5. Порядок проведення референдумів в Україні.
6. Юридична відповідальність за порушення законодавства про референдум

Контрольні запитання:

1. Яку роль всеукраїнський референдум відіграв у становленні української незалежності?
2. Дайте характеристику всеукраїнського референдуму 16 квітня 2000 року.
3. Охарактеризуйте обмеження щодо питань, які виносяться на референдум.

Нормативні акти та література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:
 - i. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543-
 - i. XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>
4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради

- i. УРСР від 24.08.1991 № 1427-XII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-XII.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
6. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Нпвчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філянїна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч.посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.
9. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.
10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592
11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-їй річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с
12. Конституційне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372

Тема: Правовий статус політичних партій та громадських організацій в Україні.

Боротьба політичних партій за державну владу у статусі посередника між суспільством та державою. Виникнення й розвиток багатопартійності започаткування участі політичних партій у формуванні органів державної влади.

Правове регулювання статусу політичних громадських організацій в Україні. Спроби створення парламентської більшості у ВРУ. Суперечності ЗУ «Про політичні партії» по відношенню до ЗУ «Про об'єднання громадян». Правовий статус політичних партій та громадських

організацій. Статут політичної партії та порядок його прийняття. Членство політичних партій та громадських організацій. Реєстрація політичних партій та громадських організацій. Суб'єкти державного контролю за діяльністю політичних партій та громадських організацій.

Структурні елементи громадянського суспільства. Загальні принципи та ідеї громадянського суспільства. Становлення громадянського суспільства в Україні. Основоположні завдання держави і громадянського суспільства щодо створення умов для забезпечення людиною своїх прав і свобод.

Партнерські відносини суспільства й організацій державної влади. Розвиток інституту громадянського суспільства. Місце державних органів щодо реалізації прав і свобод особи. Види обмежень конституційних прав і свобод.

Семінарське заняття № 14 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Об'єднання громадян у політичній системі України.
2. Правовий статус політичних партій.
3. Правовий статус громадських організацій.
4. Поняття «громадянське суспільство».
5. Правовий статус об'єднаних територіальних громад.
6. Конституційно-правові передумови становлення в Україні громадянського суспільства.

Контрольні запитання.

1. Розкрийте структурні елементи громадянського суспільства.
2. Яку роль відіграє Конституція України, конституційне законодавство у формуванні в Україні громадянського суспільства?
3. Як між собою пов'язані процеси становлення в Україні правової державності і формування дієздатного громадянського суспільства?

Практичне завдання.

1. Використовуючи наукові джерела інформації законспектуйте і вкажіть чинники які заважають розвитку громадянського суспільства в Україні.

2. Опишіть роль політичних партій, громадських об'єднань в інституціалізації органів державної влади. Зробіть власний висновок щодо ролі політичних партій та громадських об'єднань у державотворенні після конституційної реформи 2010 року.

Нормативні акти та література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:
 - i. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543-
 - i. XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>
4. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради
 - i. УРСР від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
5. Декларація прав національностей України від 1.11.1991 № 1771-XII.
 - i. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
6. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Нпвчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
7. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філянїна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
8. Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч. посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.
9. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 556 с.
10. Конституційне право України. Підручник. /За заг. ред. Т. М. Слінько/ Харків «Право». 2020. – 592
11. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ

«Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене.
Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с

12. Конституційне право України: Посібник для підготовки до іспитів. Т.М.Слінько, І.І.Дахова, Л.К.Байрачна - Харків «Право» 2024 - 372